

MASHHUR XATTOT, SHOIR VA TARJIMON SIROJIDDIN MAXTUM SIDQIY XONDAYLIQIY ASARLARINING BADIYYATI

Shahrizoda Xoshimova G'ulomjon qizi

Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti Universiteti

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik kafedrası 1-kurs magistranti

Toshkent shahri, Chilonzor tumani Serquyosh ko'chasi 12uy

914666311

shahrizoda.hoshimova@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr boshi o'zbek adabiyotining yirik vakili Sidqiy Xondayliqiy asarlarining badiiy xususiyatlari tahlil qilingan. Adib she'riyati va nasriy asarlarining mavzu ko'lami, janriy xilma-xilligi, g'oyaviy-badiiy jihatlari o'rganilgan. Shoirning mumtoz an'analarni davom ettirish bilan birga, davr voqeligini aks ettirish mahorati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: sidqiy xondayliqiy, badiiyat, she'riyat, nasr, mavzu, g'oya, janr, mumtoz an'ana, davr voqeligi

Kirish

XX asr boshi o'zbek adabiyoti bir qator iste'dodli ijodkorlar faoliyati bilan ajralib turadi. Ulardan biri Sidqiy Xondayliqiydir (1884-1934). U zullisonayn shoir, mohir xattot va tarjimon sifatida tanilgan. Sidqiyning she'riy va nasriy merosi o'zining badiiy mukammalligi, mavzu rang-barangligi bilan e'tiborga molik.

Sidqiy Xondayliqiy ijodini o'rganishda A.Jalolov, B.Qosimov, R.Javharova kabi olimlar samarali ish olib bordilar [Jalolov A., 1978; Qosimov B. & Javharova R., 1998]. Biroq adib asarlarining badiiy qirralarini keng qamrovli tadqiq etish dolzarb ahamiyatga ega.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Maqolada Sidqiy Xondayliqiyning nasriy ,she'riy va tarjima asarlari tahlil qilindi. Asar matnlarini o'rganish, qiyoslash, umumlashtirish usullari qo'llandi. Shuningdek, mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar [Jalolov A., 1978; Qosimov B., 2008], manbalar o'rganildi va tahlil jarayoniga jalb etildi.

NATIJARLAR

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Sidqiy Xondayliqiy she'riyati mavzu jihatidan nihoyatda keng qamrovli. Unda an'anaviy ishqiy mavzular bilan birga, ijtimoiy-siyosiy, ma'rifiy-axloqiy, falsafiy mavzular ham salmoqli o'rin tutadi. Shoir g'azallarida mumtoz an'analarni davom ettirish bilan birga zamonasining dolzarb muammolarini ham aks ettiradi.

Sidqiy nasriy asarlari orasida "Sad irshod yoxud sad qonun", "Zarbulmasali Sidqiy", "Tazkirayi Imomi A'zam" kabi kitoblari alohida ahamiyatga ega. Ularda pand-nasihat, axloqiy-talimiy fikrlar badiiy shakllarda ifodalangan.

Adib asarlarining yana bir muhim jihati tarjimachilik faoliyatidir. U asl qo'lyozma nusxasi fors tilida bolgan "Mirzo Hamdam Sipari g'am" qissasini 1916-yili fors tilidan turkiy tilga tarjima qilgan. Qissa toshbosma shaklda yozilgan bo'lib, Toshkent shahrining G'ulomiya matbasida bosib chiqarilgan. Ushbu toshbosma nusxa bir vaqtning o'zida ham fors ham o'zbek tilidagi matnni o'z ichiga qamrab olgan, ya'ni bir qator fors tilidagi matn ostiga o'zbek tilidagi tarjimasini keltirilgan. Uning Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozma- toshbosma kitoblar va tarixiy hujjatlar fondida fors tilidagi 19 ta qo'lyozmasi mavjudligi aniqlandi. Qissa 1915- yil Kogonda ham toshbosma nashrida chop etilgan. Bundan tashqari Sidqiy Xondayliqiy "Ming bir kecha", "Bo'ston" kabi mashhur asarlarni ham o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan.

TAHLIL

Sidqiy Xondayliqiy asarlari badiiyatini tahlil qilish jarayonida uning ijodiy merosining bir qator muhim jihatlari aniqlandi. Shoir she'riyatining mavzu doirasi juda keng bo'lib, unda an'anaviy mavzular bilan birga dolzarb ijtimoiy-siyosiy mavzular ham o'z ifodasini topgan. Masalan, "Muhoraba" she'rida Birinchi jahon urushining xalq hayotiga ta'siri ta'sirchan tasvirlangan [Sidqiy Xondayliqiy, 1984, 96]. "Toza hurriyat" kitobida esa 1917 yil fevral inqilobining ahamiyati ulug'langan [Qosimov B., 1998, 27].

Sidqiyning g'azallarida mumtoz adabiyot an'analari davom ettirilgan. Ayni paytda, unda yangi mazmun va shakl izlanishlari ham ko'zga tashlanadi. Shoir mahorat bilan aruz vazni imkoniyatlaridan foydalangan holda, o'z g'oyalarni ta'sirchan ifoda eta olgan. Uning "Dil berdim avval mani xushlab..." misralari bilan boshlanuvchi g'azalida oshiqona his-tuyg'ular yangicha talqin qilingan [Sidqiy Xondayliqiy, 1998, 27].

Adib asarlarining badiiy ta'sirchanligini ta'minlashda tasviriy vositalardan o'rinli foydalanilgan. Jumladan, tashbeh, talmeh, tazod kabi san'atlar shoirning ko'plab she'rlarida uchraydi. "Sidqiyo, payki sabodin ayla irsoli salom..." misrasi bilan yakunlanuvchi g'azalida tashxis va tashbeh san'atlari qo'llanilgan [Sidqiy Xondayliqiy, 1998, 46].

Sidqiyning nasriy asarlari ham g'oyaviy-mavzuviy jihatdan rang-barang. "Sad irshod yoxud sad qonun" falsafiy-axloqiy qarashlarga boy bo'lsa, "Zarbulmasali Sidqiy" xalq maqollarining badiiy talqiniga bag'ishlangan. "Tazkirayi Imomi A'zam" asari esa Abu Hanifa obrazi orqali komil inson, adolat va haqiqat uchun kurashuvchi shaxs fazilatlarini ulug'laydi. Muallif diniy rivoyat va hikoyatlarni badiiy qayta ishlab, o'z g'oyalarni ifodalash uchun mohirona foydalanadi.

Xulosa qilib aytganda, tahlillar Sidqiy Xondayliqiy asarlarining yuksak badiiy saviyasini ko'rsatadi. Shoir she'riyati va nasrida mumtoz adabiyot an'analari va novatorlik uyg'unlashgan. Adib asarlarida qo'llanilgan tasviriy vositalar, janrlar xilma-xilligi uning so'z san'atkorligi qirralarini namoyon etadi. Bu esa Sidqiy Xondayliqiy ijodiy merosining o'zbek adabiyoti tarixidagi o'ziga xos o'rnini belgilaydi.

MUHOKAMA

Sidqiy Xondayliqiy asarlarining badiiy qimmatini bir qator omillar bilan belgilanadi. Avvalo, shoir she'riyatida an'ana va novatorlik uyg'unligi ko'zga tashlanadi. U mumtoz g'azal shakli imkoniyatlaridan mohirona foydalangan holda, unda yangi mavzu va g'oyalarni ham ifoda eta olgan [Qosimov B., 2008, 10].

Adib she'riyatida zamon nafasi, davr muammolari yangraydiki, bu uning ijodiy izlanishlari samarasidir. Ayniqsa, ijtimoiy-siyosiy mavzudagi she'rlarida xalqning og'ir ahvoli, adolatsizlik, zulm tanqid ostiga olinadi.

Sidqiyning nasriy asarlarida ham g'oya va shakl uyg'unligi ta'minlangan. Ularda qo'yilgan muammolar badiiy bo'yoqlarda, ta'sirchan ifodalangan. Adib asarlarida tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan axloqiy-ma'rifiy fikrlar ilgari surilgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Sidqiy Xondayliqiy ijodi o'zbek adabiyoti taraqqiyotida muhim bosqich hisoblanadi. Uning asarlari badiiy mukammallik, mavzu va janr rang-barangligi, ta'sirchan ifoda usullari bilan ajralib turadi. Shoir she'riyatida mumtoz an'analar davom ettirilgan, shu bilan birga davr voqeligi ham o'ziga xos tarzda aks ettirilgan. Adib nasriy asarlarida dolzarb ijtimoiy-axloqiy muammolar ko'tarilgan.

Sidqiy Xondayliqiy asarlari o'zbek adabiyoti durdonalari sirasiga kiradi va ular keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

References:

1. Jalolov A. O'zbek ma'rifatparvar-demokratik adabiyoti. Toshkent: Fan, 1978.
2. Qosimov B., Javharova R. Din va dunyoni ushlagan shoir / Sidqiy Xondayliqiy. Tanlangan asarlar. Toshkent: Ma'naviyat, 1998.
3. Qosimov B. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. Sidqiy Xondayliqiy. Navbahor. G'azallar. Doston. Hikoyatlar. Qit'alar. Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1984.
5. Sidqiy Xondayliqiy. Tanlangan asarlar. Toshkent: Ma'naviyat, 1998.